

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXV-2

APPENDIX

BELGRADE

1994

Владета ЈЕРОТИЋ
Богословски факултет
Београд

ПРЕЛАЗЕЊЕ У ДРУГУ ВЕРУ КАО ВИД "ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ СА АГРЕСОРОМ"

Апстракт: Истигивали смо могуће разлоге за прелазак људи из једне вере у другу, феномен познат у току векова, посебно изражен у монотеистичким религијама света. Задржали смо се највише на једном могућем разлогу који дубинска психологија нашег доба назива "идентификација са агресором". Оваквим "механизмом одбране" објашњавали смо прелазак балканског, посебно српског човека из хришћанства у ислам, или из једне хришћанске вероисповести у другу.

Проблем преласка у другу веру фасцинантан је проблем, нарочито од времена настанка монотеистичких религија у свету, најпре јудаизма, потом хришћанства и, најзад, ислама. У политеистичкој религији старе Грчке и Рима, или у религијама Азије, прозелитизам једва да је био познат. Помама обраћања присталица друге вере у сопствену почела је, заправо, са ширењем хришћанства у V веку и ислама, у VI и VII веку. Мала су разлози појединаца и мањих или већих група народа за прелазак у другу веру били и остали разноврени, ми ћемо се у овом чланку бавити само једним мотивом за који држимо да је одувек био присутан а, можда, и до данас остао један од главних невидљивих покретача преласка у другу веру - то би био механизам одбране, у психолошкој литератури нашег времена познат као "идентификација са агресором".

Не можемо овом приликом улазити у такође фасцинантан проблем шта се заправо збива најпре у несвесном, а онда и у свесном бићу конвертита чија се фанатична оданост новој вери кроз

историју верског преобраћања појављује као застрашујући пример пред погледом објективног посматрача оваквог збивања. Подсетимо се само заслепљене суровости грчких многобожаца, који су постали хришћани, према њиховој старијој многобожачкој браћи у првим вековима после признавања хришћанства као званичне државне религије, или махните свирености потурчењака према њиховој једнокрвној хришћанској браћи, у много каснијим вековима турског господарења на Балкану, закључно са злогласним дахијама за које се зна да нису били прави Турци. Не усуђујемо се ни да начнемо тешко и болно питање прелажења балканских хришћанских народа из једне вероисповести хришћанске религије у другу, током низа векова, све до најновијих трагичних збивања на Балкану, у којима се не може порећи удео вере као повода у грађанском рату на тлу бивше Југославије.

"У ранија времена", пише Тихомир Ђорђевић, "сви су народи били врло понесени за својом вером и гледали су да јој умноже следбенике. Због тога су се сваком новом члану своје вере радовали и давали му дарове при напуштању своје и примању њихове. Турци су у томе, изгледа, били на првом месту."¹ Размишљајући у складу с данашњим достигнућима дубинске психологије, можемо претпоставити да је, осим материјалних користи до којих су несумњиво долазили потурчењаци на Балкану, јак мотив за прелажење у другу религију, па и у другу вероисповест хришћанске религије, била несвесна жеља за "идентификацијом са агресором".

Механизам одбране познат као "идентификација са агресором" описала је први пут ћерка Сигмунда Фројда, Ана Фројд, 1936. године, а односи се "на поистовећивање субјекта са опасним, угрожавајућим објектом од којег страхује, са циљем да тај страх превазиђе или макар ублажи. Овај механизам одбране посебно је карактеристичан за децу која се осећају угроженом, а беспомоћна су... Поистовећујући се са непријатељском особом, дете или беспомоћна одрасла особа настоји да победи свој страх тако што ће упошењем особина непријатеља изменити себе и постати му слично".²

Тако и дете које се плаши строгог или суровог оца, осећа према њему и дивљење, па ако се и побуни против њега, касније ће се, када одрасте и само постане отац, понашати према својој деци управо онако како се отац понашао према њему у детињству. Вратимо се на време српског робовања Турцима: занемаримо ли онај несумњиво мањи део српског народа, међу којим је српска властела заузимала главно место релативно лако прелазећи у ислам из хедонистичких и властољубивих разлога, остали, већи део народа, који је делом прелазио у ислам, био је на такав чин натеран, с једне стране, страхом за свој опстанак, а с друге

¹ Т. Ђорђевић, 1984а, 171.

² Ж. Требјешанин, 1993, 74.

стране, дивљењем према моћном агресору чији је део јунаштва и моћи желео, несвесно, да и сам преобраћањем стекне. Лако ћемо у карактеру оваквог човека препознати оне особине које је Јован Цвијић назвао *морална мимикрија* и *рајински менталитет*, а које су обележене: дволичношћу и нестабилношћу карактера, претварањем и подлошћу, неповерљивошћу и подмуклошћу, као и појачаном потребом за угњетавањем других. Управо ову последњу споменуту особину - неодољиву, скоро бих рекао принудну потребу за угњетавањем најближе околине, коју смо већ, малочас, препознали у "принуди понављања" тираније оца према сину, као резултату идентификације са сопственим агресивним оцем - по најбоље препознајемо управо у феномену верског конвертитства.

"Чим Србин постане муслиман", пише Цвијић, "престаје потреба за мимикријом; пгавише, из већ показаних психолошких разлога, он постаје најљући насилник према својој браћи. Може се рећи да су ови отпадници највише допринели да се раја доведе до најнижег ступња моралне понижености."³ Да је сличних случајева фанатичне освете према ранијој једнокрвној браћи било и у обрнутим случајевима, када се из ислама прелазило у хришћанство, такође је убедљиво показао Јован Цвијић на примеру хоџе који је, пренавши у хришћанску веру, за време Балканских ратова 1913. године, приморавао своје мухамеданске рођаке да се и сами преверс, а када су пеки од њих одбили, кажњавао их је смрћу.

Пишући о "неуравнотежености мухамеданаца" Јован Цвијић тачно примећује да су они желели да се пред новим господарима покажу достојни нове вере и повластица које им она доноси: "Природно је, дакле, што су се они трудили да докажу своју ревност и што су радили, чак и насилним средствима, да преводe своје саплеменике у нову веру. Изгледа да је ова тежња била много јача код динарских људи, врло охолних и осећајних, него код осталих мухамеданаца на Полуострву." Оваквим, чини ми се, тачним онажањем, Цвијић нам, с једне стране, отвара нове могућности истраживања трајности или непроменљивости карактерних особина "импулзивних Динараца", како међу хришћанима, тако и међу потурчењацима; с друге стране, отвара нам питања о могућим дубљим променама карактера у ових конвертита под утицајем ислама. На ову двојност мишљења код Цвијића вратићемо се на крају чланка.

Мада за ирационалност у поступању заслепљених конвертита према њиховим ранијим једномисленицима (овај феномен смо могли пратити све до нашег времена на примеру конвертита из једне политичке партије у другу) постоји убедљиво психоаналитичко објашњење - активирање несвесног механизма одбране на-

3 "Београдски су Турци најгори зулумџари", пишу "Новине српске" 1834. године. "Све сам љути Арнаутин и Бошњак", говорили су српски депутати у Цариграду 1833. године. Т. Борђенић, 1984б, 235.

званог "идентификација са агресором" - она захтева даљи рад у смислу проширивања узрока овакве психопатолошке појаве. Не смемо, напиме, занемарити ни остале, непсихолошке чиниоце који припадају широј области културне антропологије. Огуд је Петар Цацић⁴ у праву када указује на то да су управо културна антропологија и социјална психоанализа унеле корекцију у Фројдово претерано поуздање у отпорност нагонске структуре према променама.

Подсећајући се речи Тихомира Ђорђевића да "ислам није остао без утицаја ни на Јужне Словене који су остали у хришћанству"⁵ пада нам у очи недоумица Јована Цвијића које је он, вероватно, био свестан када је описивао мухамеданску групу динарског типа Балкана. Док на једној страни убедљиво износи примере из свакодневнoг живота и веровања мухамеданске групе Динараца, који су вековима задржали чак битне остатке свога припадања хришћанском пароду, као што су језик, традиционална литература, имена и, нарочито, обичаји (слава, свадба, самртни обичаји), на другој страни Јован Цвијић се с правом пита (питање је исто оно које је и пред нас данас постављено): у ком смислу и у коликој мери је под утицајем ислама измењена дупа муслиманских Динараца, постављајући смелу хипотезу која побуђује и наш данашњи амбивалентан став према муслиманским Динарцима: "Можда пиједна вера не мења тако дубоко целокупан живот и карактер неког народа као ислам. То се види на свим мухамеданским народима, од Кине и Индије до северне босанске границе. Чак је и код ових сувише поноситих Динараца ислам олабавио везе засноване на српској крви и језику."⁶

Закључак

У овоме фрагментарном раду додирнули смо вишеслојан и вишезначан проблем преласка из једне вере у другу (или/и из једне вероисповести у другу вероисповест), осветљавајући га из једног могућег угла, угла савремене дубинске психологије која га је описала као механизам одбране, назван "идентификација са агресором". Ослањајући се на радове Тихомира Ђорђевића и Јована Цвијића, покушали смо да овај феномен, итекако актуелан и данас, приближимо савременом читаоцу, посматрајући га кроз однос ислама и хришћанства. У овоме раду није било довољно речи о другим разлозима преласка хришћана у ислам током векова, а уопште нисмо споменули за мене веома занимљив феномен доживљеног, аутентичног преласка поједине индивидуе, или пре, личности, из једне религије у другу (Јеврејина у хришћанство или обратно, хришћанина у ислам), или из једне вероисповести хришћанске религије у другу вероисповест (такав је прелазак ви-

4 П. Цацић, 1991, 82.

5 Т. Ђорђевић, 1984с, 270.

6 Ј. Цвијић, 1992, 74.

сокообразованих протестаната, ређе римокатолика, у православље - појава нешто чешћа током последњих тридесетак година у Европи, која заслужује посебну пажњу објективног посматрача). Сматрам, на крају, да би тек једна вишегодишња научна студија у којој би учествовали социолози, етнологзи, психолози и психијатри, теолози, као и други стручњаци из области културне антропологије, могла да нам приближи и, можда, разјасни феномен преласка у другу веру. Тај феномен је, као што сам на почетку есеја написао, увек актуелан упутар све три монотеистичке религије, а нас, Србе на Балкану, мора посебно да занима јер нас вековима и мучи, тражећи од нас - подеситимо се оригиналног Тојнбијевог појма изазова - и неки адекватан и целисходан одговор, другачији од оног што смо га до сада, углавном неуспешно, пружали.

CONVERSION TO ANOTHER RELIGION AS A FORM OF "IDENTIFICATION WITH THE AGRESSOR"

S u m m a r y

In this fragmentary paper the multilayered problem of conversion from one religion (or confession) to another has been shed light on from one of the angles, the angle of contemporary depth psychology which has described it as a defense mechanism and named it - "the identification with the agressor". I tried to bring this phenomenon, which has kept its up-to-dateness, closer to the contemporary reader through the example of relations between Christianity and Islam. Other factors determining conversion of the Christians to Islam through centuries were not sufficiently dealt with, whereas the very interesting phenomenon was not touched at all of the authentic conversion of an individual or, even better, personality from one religion to another (e.g. Jews to Christianity or Christians to Islam), or from one Christian confession to another (the case of highly/educated Protestants or, less often, Catholics converting to Orthodoxy, which is somewhat more frequent lately and deserves special attention from an objective observer). I believe that the phenomenon of conversion may be made clearer, perhaps even explained, only through a long-term scientific study carried out by sociologists, ethnologists, psychologists and psychiatrists, theologians, and other experts in the domaine of cultural anthropology. This phenomenon have kept its relevance within all three monotheistic religions, being of particular interest for us, the Serbs in the Balkans, as it has been troubling us for centuries. Therefrom, to quote the original Toynbee's concept of challenge, arises the need of an adequate and purposeful response, different from those, mostly failing, that we have been making so far.

ЛИТЕРАТУРА

Ђорђевић, Тихомир,

1984/а *Прелажење из вере у веру*, у: *Наш народни живот*, 2. књ., "Просвета", Београд.

1984/б *Турци у Србији за време владе кнеза Милоша*, у: *Наш народни живот*, књ. 2, "Просвета", Београд.

1984/ц *Преисламски остаци*, у: *Наш народни живот*, 2. књ., "Просвета", Београд.

Требјешанин, Жарко

1993 *Психоанализа*, мали лексикон, "Плато", Београд.

Цвијић, Јован

1992 *Динарски централни и панонски тип*, у: *Карактерологија Срба* (приредио Бојан Јовановић), "Народна књига", Београд.

Цацић, Петар

1991 *Јован Цвијић и балкански психички типови*, у: *Етнопсихологија данас* (приредио Бојан Јовановић), библиотека Трећи миленијум, Београд.